

LA UIMP HA ORGANITZAT A VALÈNCIA UN SEMINARI TITULAT «L'ART DE LA MEMÒRIA»

L'art de fer memòria o com dilatar el present

Debatre sobre el món i la vida viscuts, sobre la necessitat de furgar en el passat i escriure'n, ha estat l'objecte del darrer curs de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo celebrat a València. Durant una setmana un grup d'escriptors i intel·lectuals han reflexionat sobre «L'art de la memòria».

Josep Maria Castellet.

Roberto Pazzi.

Nel·lo Pellicer

Deia un personatge de novel·la alguna cosa semblant a «qui no té memòria se'n fa una de paper». I de colp i volta, en els últims anys, sembla que tothom ha tingut la necessitat de fer-ne una i publicar-la. D'escriure memòries i dir-hi la seua. De fer veure que s'estava allí, en aquell precís moment. De fer marxa enrere i repensar-se la vida. Com si un perill ocult amenaçara aquest final de segle. O, potser, es tracta de trobar alguna raó amagada que justifique la història passada. Però no. La veritat és que ni una cosa ni l'altra. O potser sí, perquè la realitat és bàsicament memòria. La vida, ha dit algú, està muntada sobre un darrer secret i les memòries són si fa no fa una novel·la policíaca.

A València, la Universitat Internacional Menéndez i Pelayo (UIMP) ha organitzat durant la passada setmana un seminari on sota el títol «L'art de la memòria», s'ha fet un repàs al fenomen històric de la memòria feta literatura. Un curs que han codirigit els escriptors Josep Maria Castellet i Jo-

sep F. Ivars i que ha pretès encetar una reflexió sobre la construcció creativa del passat en un moment en què s'aprecia una tendència memorialista entre els escriptors i els intel·lectuals.

Un curs plantejat davant la proliferació, des de fa quatre o cinc anys, de publicacions basades en memòries o autobiografies. Un fenomen que en paraules de l'escriptor valencià Josep F. Ivars es produeix després d'un temps en què el pensament ha estat encarcerat i inhibit. La generació dels 50 —potser, la més representada en aquest curs— necessita intervenir en la realitat quan s'ha desdramatitzat la situació d'aquest país, quan els mites de la pàtria i l'honor perden part del significat. Vivim un canvi del món, no hi ha les idees universals, vivim en un món prismàtic, pluralitzat. D'alguna manera aquesta generació sent la necessitat de parlar des del seu àmbit personal d'unes vivències que tendeixen a desaparèixer...

Rescatar la memòria

Aquest seminari, que ja duu dos anys impartint-se a Barcelona sota el títol «Memòria i Memòries», ha aple-

gat a la ciutat de València, aquests dies, els escriptors i crítics Carlos Barral, Àlex Broch, Franco Cardini, Salvador Pàniker, Roberto Pazzi, Vicente Molina Foix, Oriol Bohigas, Michael M. Von Bieberstein, Joan Fuster, Tito Perlini, José Luis Aranguren, i fins i tot el ministre de cultura Jorge Semprún, autor d'*El pacto autobiogràfic: Autobiografía de Federico Sánchez*, un llibre en què narra la seua experiència com a membre del Partit Comunista en la clandestinitat i de la resistència francesa durant la II Guerra Mundial, motius pels quals va ser deportat al camp de concentració de Buchenwald. «Un llibre que no fou escrit per a ser publicat, sinó, senzillament, per a ser escrit», assegurarà el ministre.

Totes les intervencions del curs s'han mogut entre la reflexió teòrica que han aportat Broch, Yvars, Fuster o l'historiador italià Franco Cardini i el comentari sobre la pràctica. Els escriptors han aportat les seues experiències en qualitat de subjectes més o menys seduïts per la tècnica literària de la memorística; el gènere dels escriptors sense gènere, com digué algú. D'alguna mane-

ra s'ha posat de manifest que el memorialisme travessa un bon moment, i no únicament per la quantitat de títols que hi ha al mercat, sinó perquè escriptors més joves com Josep Piera o el mateix Molina Foix, basteixen la seua prosa amb aquest recurs literari tan ampli. Així, Bohigas, Semprún, Fuster o Castellet han omplert les aules de la seu de la Universitat, al carrer de l'Hospital, d'anècdotes, reflexions i metàfores enginyoses que feien referència a l'època d'estudiants, o a la postguerra...

Joves sexagenaris

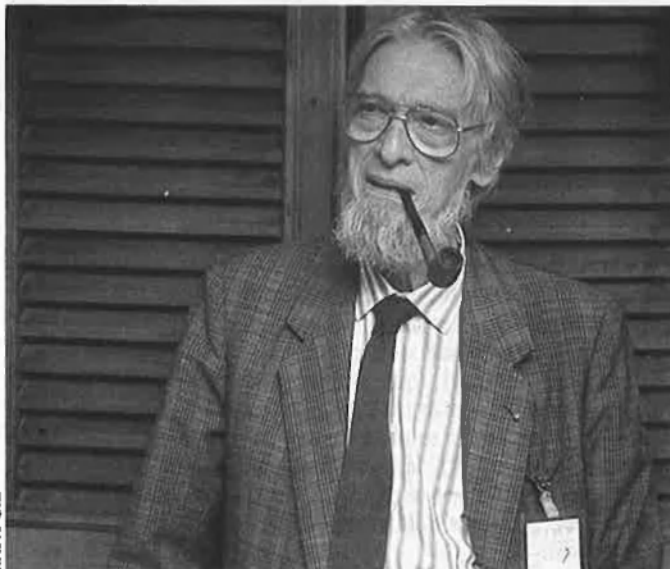
En aquests moments, el grup de *Barcelona*, també conegut com grup poètic dels 50, i del qual formen part homes com Gil de Biedma, Antoni Tàpies, Oriol Bohigas, Carles Barral, Juan Goytisolo i Josep Maria Castellet, entre altres, és el més representatiu de la memorialística. Segons el mateix Josep Ma. Castellet, Joan Fuster és el pioner d'aquesta generació que fa literatura de refer la memòria. «El dietari de Joan Fuster és una obra crucial

perquè és un dietari de la maduresa d'un escriptor en el més ampli sentit». «És un escriptor que reflexiona sobre el món i hi especula». El grup de *Barcelona*, segons Castellet, és un grup urbà, vinculat per les vivències i per una procedència social comuna, que reflexiona davant l'època de la postguerra.

Al llarg d'aquests dies, amb la complicitat que provoca un auditori reduït, molts dels escriptors i intel·lectuals que han passat pel curs han confessat els variadíssims motius que un dia els van dur a enfrontar-se al full blanc per tal

Josep F. Ivars.

Carlos Barral.

Un gènere a la recerca de lectors

Xulio Ricardo Trigo

Fa pocs anys encara, declarar-se admirador de Josep Pla en qualsevol cenacle literari era un petit suïcidi de conseqüències difícilment mesurables. De fet, la prosa memorialística o els dietaris alçaven nombroses veus de paciència espartana i alguna que altra consideració marginal; la qüestió és que el gènere —si el podem anomenar així— era considerat menor i només imprescindible a una edat ja pròxima al paradís. D'altra banda, no era gens complicat de trobar, dins de la tradició, veus que fomentaren una forta implantació del gènere. No sols és un cas prou corrent en qualsevol literatura l'existència d'un vessant memorialístic, sinó que compleix una funció necessària i estimable. Nosaltres, doncs, no havíem de ser ni més ni menys.

Tot va restar dins de la normalitat fins que, en un batre d'ulls, es van succeir dos fenòmens que havien de canviar la perspectiva: de primer, els escriptors més madurs van veure arribat el moment de publicar tota una sèrie de llibres que reflexionaven sobre la nostra memòria recent —noms com els de Josep Maria Castellet, Oriol Bohigas, Joan Oliver, Josep Ferrater Mora, Jordi Pere Cerdà, Tomàs Garcés, Pere Gimferrer, Eduard Castellet i Miquel Martí i Pol, entre altres, ens sorprenien quasi alhora amb textos ben sucosos—; altrament, els membres de les dues

últimes generacions havien de donar també a la impremta una bona quantitat de textos amb aquestes característiques —llibres de Josep Piera, Eudald Puig, Àlex Susanna o Vicenç Villatoro, en són els més visibles—, però amb una particularitat evident: alguns d'aquests últims autors tenien la intenció de bastir bona part de la seva concepció literària, fer del gènere la raó de ser d'una obra, tot amb l'objectiu d'aconseguir un vehicle adient per a expressar una realitat que, després de diverses etapes, havien arribat al desig d'interpretar de manera íntima i reflexiva i fer-ne partícip el lector.

En això ens trobem. Potser és massa d'hora per a dir que els dietaris es convertiran en un gènere important d'aquí a finals de segle, però la qualitat de les mostres i l'evidència dels que esperen la seva oportunitat per a publicar-se ens parlen d'una literatura del jo que cerca un lloc de prestigi en l'univers literari, siga dit sense desconsideració a les imprescindibles obres memorialístiques abans esmentades. Simplement, els escriptors més joves s'han lliurat a compartir amb el lector les seves reflexions més íntimes, tot volent interpretar la vida quotidiana des d'un emplaçament més pròxim, i els resultats són, ara per ara, òptims. □

Joan Fuster.

Jorge Semprún.

Salvador Pániker.

Oriol Bohigas.

de donar-li un sentit inèdit al passat. En paraules de Salvador Pániker, autor de *Primer testament* i *Segunda memoria*, «en occident tots som uns impotents crítics, i les obres memorialistes són un bon remei contra aquesta impotència». Barral, que aprofitava l'ocasió per a presentar un nou projecte literari basat en els seus records d'infantesa, «prescindeix de la veritat històrica, tractant de ressuscitar el record tal i com és. Aquesta és la veritable memòria», diu ell.

Però els gèneres de la memòria i l'autobiografia són tan antics com ho és la història de la literatura. L'escriptor Josep F. Ivars citava en la seua ponència, com a fundador del gènere, Sant Agustí i les seues *Confessions*, com també el «cas patològic» de Saint-Simon, el qual, diuen, va arribar a escriure 13.000 planes. Joan Fuster, per la seua banda, va centrar la seua intervenció en els dietaris, en l'instant indefinit i desconegut en què la «notícia» del cronista apareix comentada i esdevé una opinió. «Al diari —diu Fuster— queden arraconats els esborranys no renunciats, els esbossos, els projectes. De tant en tant, l'escriptor, confiant en el secret dels seus papers, es deixa endur per la confiança, per la confessió, pels automatismes de l'orgull o de la misèria personals. La posteritat, cruel, s'encarrega de desvelar-ho. O potser ell volia que fóra així, perquè no va prendre les precaucions degudes: el foc, per exemple». Així, ens han pogut arribar, entre molts altres, els diaris de Kafka.

Una tradició recent

La literatura anglosaxona és la que més dietaris ha produït, molts més que

la francesa, inclús. Entre nosaltres podem destacar els dietaris de mossèn Porcar o el de Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, per citar-ne algun. Però el fet cert és que, salvant alguna excepció, la tradició memorialista, com el mateix Pla ja denunciava, ha estat més aviat inexistent i escassa. S'ha de citar, és clar, l'obra del mateix Josep Pla, de Joan Fuster, i d'Alexandre Ciri i Pellicer, que representen la tradició memorialista catalana durant la dècada dels seixanta. Com tampoc no es pot oblidar Sagarra i Gaziel. Ara, els camins de la memòria venen retrobats pel llibre publicat recentment d'Oriol Bohigas, Josep Ma.

Castellet, Carles Barral o Avel·lí Artís-Gener, entre altres. Obres que es desenvolupen en escenaris comuns, i si més no tallats pels mateixos patrons; uns amb la guerra com a experiència i els altres amb aquesta com a referent.

Així com Fuster és un assagista que fa un dietari i no pretén desgranar la seua personalitat, l'obra de Barral, *Cuando las horas veloces*, és una voluntat literària d'explicar el personatge del mateix autor, una invenció del seu propi personatge. Una cosa semblant al que fa Salvador Pániker en *Segunda memoria* o el mateix Juan Goytisolo en *Coto vedado*. Alguna cosa ha canviat, doncs, en la literatura de memòries, a l'obscè exercici de furgar en la memòria d'un mateix. Josep Maria Castellet, en *Els escenaris de la memòria* escriu uns textos que són a la vegada autobiografia, retrats literaris i panorama històric del món cultural que ha viscut.

L'arquitecte Oriol Bohigas, en *Memòria d'incerteses*, s'enfronta a la

guerra sense prejudicis, en un exercici lent de reflexió sobre els records de la infantesa. Un llibre escrit a ritme de dietari, al llarg de tot un any. Un llibre nascut, com el mateix autor ha dit, de furtrar-li estones al temps.

Motivació creativa

Molts dels escriptors que han passat pel seminari celebrat a València sobre «L'art de la memòria» han coincidit a afirmar que les memòries com a gènere literari són un pretext per a la construcció d'un procés creatiu. Així, aquestes obres es converteixen, ara en un diari íntim, ara en una reflexió sociològica o en el relat d'una anècdota de la qual s'ha estat testimoni. Algú ho va apuntar aquests dies referint-se al joc entre l'obsessiva fidelitat als fets i la creació literària: hi ha autobiografies molt fictícies i hi ha novel·les molt reals».

Un objecte tan insignificant com una fotografia de Giuseppe Ungaretti, el poeta italià mort a Milà el 1970, serveix a Josep Ma. Castellet per a iniciar el recorregut per la seua memòria. Les *aventures* del grup Formentor, aquell consell d'editors omnipresent en la dècada dels seixanta arreu del món, permet a Carles Barral iniciar en *Cuando las horas veloces*, amb una memòria més de poeta que de cronista, un recorregut pels salons literaris internacionals, algunes ciutats europees o per la difícil tasca d'envellir.

En definitiva, com algú ha dit al llarg d'aquests dies a València, el memorialisme és una forma de respondre al greuge de la finitud. Allò inquietant és que molts escriptors joves han escrit ja una part d'aquesta resposta. □